

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.553(477)

DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.5/01>

Бутирін Є.О.

Одеський державний університет внутрішніх справ

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА КОРОЛІВСТВА ПОЛЬСЬКОГО В XIV–XVI СТ.

У статті розглянуті проблеми формування місцевого самоврядування на українських землях у складі великого князівства Литовського та Королівства Польського у XIV–XVI ст. Визначено, що давньоруські землі, які увійшли як до складу Корони Польської, так і до складу Литовсько-Руської держави, були старовинними землями, населення яких до литовського владарювання згуртувалось у доволі великі політичні союзи, що звикли до політичної самодіяльності за часів князів Рюрикова дома, набули схильності до місцевої самостійності та звички до місцевої старожитності.

Встановлено, що Волосний та повітовий поділ українських земель у складі Корони Польської та Великого князівства Литовського не був усталеним, а навпаки знаходився в постійній динаміці внаслідок міжусобиць та захоплень окремими феодалами, турецько-татарських навал, великокнязівських пожалувань поселень або їх частин в приватне володіння, виокремлення зі складу волостей міст або сіл тощо. Термін «волость» мав широке використання для позначення територіальної общини, що об'єднувала кілька сіл одного землевласника або кілька невеликих околичних сіл та становила окрему одиницю судово-адміністративної управи.

Визначено, що до компетенції старости громади входили практично всі внутрішні справи місцевої спільноти. Переважно це були незначні справи, які старости вирішували особисто, підтримуючи порядок та традиційні форми співіснування в громаді. Посеред іншого, це арбітрування суперечок, що виникали між домогосподарями, розслідування дрібних правопорушень, забезпечення громадського порядку, залагоджування спорів щодо межування земельних наділів та угідь, здійснення нагляду за дотриманням загальнообов'язкового сівообігу, запобігання потраві посівів тощо. Очільник громади також переймався тим, щоб відстежувати сторонніх людей, які потрапляли до села, рахуючи й родичів членів громади. Власне, обов'язок повідомити старосту, а за його відсутності членів його родини чи то сусідів, про прибуття гостя покладался на голову домогосподарства. Останній, окрім цього, ніс відповідальність за поведінку прибульця в громаді, якщо його поява була відкритою, а не таємною.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, староста, волость, повіт, воєводство.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави з урахуванням глобальних змін, які відбулися останнім часом, розвиток місцевого самоврядування є одним з пріоритетних напрямів державної політики. Феномен Євромайдану окреслив європейський вибір населення України, що актуалізувало проблему реалізації ратифікованих угод з країнами ЄС, у тому числі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, а також забезпечення якісного розвитку

регіонів країни як важливих складових частин економічної системи України. Розуміючи важливість цієї проблеми, на сучасному етапі розвитку всіх гілок влади постає питання про необхідність вдосконалення теорії та практики сучасного державотворення, зумовленого трансформаціями в політичній системі суспільства, проведенням адміністративно-територіальних, регіональних реформ, упровадженням конструктивного соціального партнерства між центром і територіями. У період проголошення реформ в Україні,

спрямованих на розбудову державності в цілому, що мають на меті побудову сучасної європейської держави, здійснення низки заходів задля децентралізації влади. Пошуків оптимальної моделі організації влади на місцях вимагає аналізу власного історичного досвіду та досвіду європейських країн, що робить дослідження проблеми даної теми особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями теоретичних питань та еволюції формування місцевого самоврядування займалися такі радянські та вітчизняні вчені, як М.А. Баймуратов, В.А. Григор'єв, В.Б. Євдокимов, Я.Ю. Старцев, В.М. Алексєєв, О.В. Батанов, В.М. Кампо, А.В. Сергєєв, В.Г. Графський, Ю. Панейко, Ю.П. Битяк, І.В. Козюра, М.М. Добкін, В.М. Вакуленко, Є.Л. Стрельцов, В.М. Стратонов. У цій статті ми не розглядаємо інститут місцевого самоврядування на магдебурзькому праві Литовсько-Польської доби.

Формулювання цілей статті. У науковій літературі вченими вже здійснено низку історико-правових досліджень історичного формування систем органів місцевого самоврядування в різних країнах. Проте саме зараз ученим – дослідникам місцевого самоврядування – суспільно-політичні явища в Україні дають можливість глибше аналізувати та простежувати концептуальність у формуванні місцевого самоврядування, зважаючи на досвід минулих століть. Адже децентралізаційні процеси, що відбуваються в країні, мають історико-правовий відголос саме XIV–XV століть.

Мета публікації полягає у визначенні історико-правових складників у формуванні місцевого самоврядування на українських землях в XIV–XV ст.

Виклад основного матеріалу. У середині XIV ст. Південно-Західна Русь поступово переходить під владу Великого князівства Литовського та Королівства Польського. На відміну від В.Б. Антоновича та окремих польських і російських дослідників, прибічників теорії завоювання Литвою руських земель, Ф.І. Леонтович наполягав на думці, що вдаватися до завоювання не було ніякої потреби там, де гнітючі побутові умови старого часу повинні були змусити руські землі та їх князів укласти злуку, а потім й добровільно підкоритися владі сильних та енергійних литовських вождів [1, с. 33]. Лише завдячуючи литовському об'єднанню, пише Ф.І. Леонтович, руські області отримали гарантії для спокійного розвитку свого внутрішнього життя [2, с. 29].

За часів великого князя Витеня (1293–1315 рр.) до Литви перейшли лише землі українського Полісся. Його брат та наступник Гедимін (1316–1341 рр.) першим почав титулувати себе «королем Литовців і Руських». Син Гедиміна – Ольгерд (1296–1377 рр.) взяв під свій контроль значну частину українських земель – Чернігово-Сіверщину (1355 р.), Київщину, Поділля (1362 р., після розгрому татар біля Синих Вод). Його боротьба з Польським королем Казимиром III (1333–1370 рр.) закінчилась приєднанням до Великого князівства Литовського більшої частини Волині. Утім Казимир III також не залишився з пустими руками у цій боротьбі за галицько-волинську спадщину, приєднавши у 1349 р. до Польщі Галичину, та зміг додати до свого титулу – Милістю Божою Король Руської землі.

Від кінця XIV ст., коли литовські та польські очільники уклали Кревську унію 1385 р., кожного століття давньоруські землі приєднувалися, чи то з волі монархів, чи то з волі частини еліти, до інших держав, до чужої політичної культури, релігії, до чужих традицій.

Саме землі Галицько-Волинського князівства після смерті Юрія II Болеслава перші потрапляють під адміністрування Корони Польської на правах особистого домену короля. Статус воеводства набувають три територіальні одиниці. Руське воеводство об'єднало Львівську, Галицьку, Перемишльську, Сяноцьку та Холмську землі.

Варто уваги те, що давньоруські землі, які увійшли як до складу Корони Польської, так і до складу Литовсько-Руської держави, були старовинними землями, населення яких до литовського владарювання згуртувалось у доволі великі політичні союзи, що звикли до політичної самодіяльності за часів князів Рюрикава дома, набули схильності до місцевої самостійності та звички до місцевої старожитності. Це були ті землі, про які літописець другої половини XII ст. писав, що вони «якоже на думу, на веча сходяться, на что же старейшие сдумают, на том же пригорода стануть» [3]. Як зазначає М.К. Любавський, такі землі самі по собі були матеріалом, мало здатним для утворення міцної централізованої, тобто тісно згуртованої й однорідної в частинах держави. Литва приєднувала до себе ці землі не стільки шляхом завоювання та насилля, скільки шляхом добровільної згоди, що супроводжувалась прийняттям землею на головний стіл литовського князя або намісника, без подолання внутрішньої самотності та зі збереженням зовнішньої єдності та відокремленості. Тому з приєднанням до Литви

землі не втрачали відразу своєї політичної індивідуальності, свого попереднього устрою, прав та звичаїв.

З часів київської доби населення західно-руських областей являло собою не розбиту народну масу, над якою було легко панувати з центру, а низку доволі великих та компактних громад, що мали своїх вождів і ватажків та були здатні постояти за свої права й інтереси. За часів литовської доби обласна єдність і солідарність тримались переважно на військовозобов'язаних землевласниках областей, які, маючи в залежності від себе місцеве селянство, об'єднувались в місцевих ополченнях і на місцевих вічах, або сеймах, де вирішувались різноманітні питання місцевого життя [4, с. 80].

Централізація Великого князівства Литовського здійснювалась доволі обмеженою та слабкою великокнязівською владою, якій вдалося ліквідувати удільний лад, що існував на українських землях, лише в другій половині XV ст., поступово замінивши князівства на воєводства. Воєводський устрій був тією адміністративною практикою, яку Велике князівство Литовське запозичило у Корони Польської, поступово запроваджуючи його на українських теренах.

Зі смертю у 1470 р. київського удільного князя Семена Олельковича Київська земля першою, у 1471 р., набула статусу воєводства. Утім справжньою причиною цього нововведення науковці називають не смерть князя, а централізаторську політику великокнязівської влади, спрямовану на обмеження самостійності українських земель [5, с. 112–114].

Барцлавщина та Волинь перейшли на воєводський устрій майже століття потому, в 1566 р. І протягом цього століття, до прикладу, на Волині найвищою посадовою особою був луцький староста, який за сумісництвом виконував обов'язки маршалка.

Щодо наступного адміністративно-територіального рівня на землях Барцлавщини, Волині та Київщини, то це був повітовий устрій, який зберігся й після запровадження воєводств. За своєю суттю, повіти, впритул до середини XVI ст., представляли собою старостинські округи, де адміністративно-судова влада належала старостам. Й на цьому управлінському рівні також була поширеною практика сумісництва посад, як-от: київський воєвода обіймав ще посаду старости Київського повіту, а старостами Вінницького та Брацлавського повітів були волинські старости – луцький чи володимирський [6, с. 295–300].

Але однією воєводсько-повітовою будовою адміністративно-територіальний устрій українських земель не обмежився, на його ґрунті зберігались як старі великокнязівські та приватні волості, так і почали формуватися особливі адміністративно-територіальні одиниці – «держави», як володіння великих магнатів. І тут можна вести мову про волость не тільки як про адміністративний сільський підрозділ Великого князівства Литовського, а і як форму територіальної громади, яка залишилась з часів Київської Русі [7, с. 14].

Волосний та повітовий поділ українських земель у складі Корони Польської та Великого князівства Литовського не був усталеним, а навпаки знаходився в постійній динаміці внаслідок міжусобиць та захоплень окремими феодалами, турецько-татарських навал, великокнязівських пожалувань поселень або їх частин в приватне володіння, виокремлення зі складу волостей міст або сіл тощо. Термін «волость» мав широке використання для позначення територіальної общини, що об'єднувала кілька сіл одного землевласника або кілька невеликих околичних сіл і становила окрему одиницю судово-адміністративної управи. Стосовно цього М.Д. Іванишев зазначав, що волосні общини були типовими для Волинського, Подільського, Київського, Белзького та Руського воєводств [8, с. 17]. Вони своєю чергою гуртували сільські громади.

Руйнуючи удільний порядок, замінюючи удільних князів своїми намісниками і воєводами та перекладаючи на себе найбільш важливі права удільних князів, великі князі Литовські у всьому іншому не чіпали старини областей. Литовський уряд, державні засоби якого були не дуже потужними, мимоволі повинен був у своїй політиці стосовно приєднаних областей дотримуватися старовинного принципу договору, який гарантував місцевим громадам їх старовинні права, звичаї та устрій, супроводжуючи бодай кожний акт своєї діяльності висловами на кшталт «zdavna; po давнему; przy wielkim xiążęciu litewskim Witoldzie», які зустрічаємо в обласному привілеї Новоградської землі 1441 р. [9].

На чолі громад стояли сільські старости, які в джерелах тих часів називались старцями, отаманами, вйтами, тивунами. Так, саме сільські старці очолювали громади Волині, Київщини та Галичини, що жили за місцевим руським правом [10, с. 140–142]. А на галицьких землях, які дотримувались німецького права, громади керувались то солтисами та вйтами щодо волоського права, то князями та крайниками [11, с. 72–73]. Громади

Володимирського та Луцького повітів Волині, значної частини староств Галичини та частково Київщини очолювались тивунами [12, с. 111–116]. Також на українських землях був широко розповсюджений інститут отаманства [13, с. 105].

У звичайній практиці самоврядування щорічно посадовці сільських громад обирались загальними вічовими зборами голів дворогосподарств. Але з розвитком феодальних відносин та централізаційних процесів все частіше зустрічаються випадки призначення старости представником великокнязівської влади або власником села. Однак навіть за умов зазначеної тенденції зв'язок очільника громади з органами державної влади вищого рівня був вкрай слабкий, що дає підстави вважати його представником органів місцевого самоврядування, який діяв відповідно до норм звичаєвого права та в інтересах громади.

До компетенції старости громади входили практично всі внутрішні справи місцевої спільноти. Переважно це були незначні справи, які старости вирішували особисто, підтримуючи порядок та традиційні форми співіснування в громаді. Посеред іншого це арбітрування суперечок, що виникали між домогосподарями, розслідування дрібних правопорушень, забезпечення громадського порядку, залагоджування спорів щодо межування земельних наділів та угідь, здійснення нагляду за дотриманням загальнообов'язкового сівообігу, запобігання потраві посівів тощо. Очільник громади також переймався тим, щоб відстежувати сторонніх людей, які потрапляли до села, рахуючи й родичів членів громади. Власне обов'язок повідомити старосту, а за його відсутності членів його родини чи то сусідів, про прибуття гостя, покладался на голову домогосподарства. Останній, окрім цього, ніс відповідальність за поведінку прибульця в громаді, якщо його поява була відкритою, а не таємною [14, с. 360–361].

На старосту покладалось виконання й представницьких функцій, він виступав від імені громади в зносинах з іншими громадами, представниками великокнязівської влади, панами. В його обов'язок входило забезпечити перед державою та союзером вчасний вихід податків (збір натуральної або грошової данини та відправка її збирачам податків) та справність у відробітках [15, с. 175–178].

Демографічне зростання та розвиток сільської громади призводили до ускладнення суспільних відносин, у тому числі поземельних. Частіше траплялись випадки, коли на окремі земельні ділянки претендували кілька власників, або поземельний

спір виникав між сусідніми громадами. Тоді старости разом з авторитетними старійшинами громади («старцы обчие») виступали свідками під час процедури вирішення спорів та розмежування землі між власниками. А коли спірні відносини стосувалися територіальних меж громади, то вони представляли інтереси громади [16, с. 42].

Зростання громад, ускладнення суспільної організації, відносин власності призводило до практики зібрання великолюдних віч, на яких особами своїх старост були представлені різні громади. Історичними джерелами засвідчені факти громадського представництва тивунами двох частин одного поселення, які на праві власності належали різним поміщикам [17, с. 331].

Власне, самі тивуни на вічах, які збирали кілька громад, виконували функції «цензорів», доглядаючи за тим, щоб голови дворів особисто представляли дворогосподарства на цих поважних зібраннях. Так, у акті щодо проведення копи на Волині в 1582 р. йдеться, що «старці і всі копляни перве учинили межі собою обмову, водлуг обичаю і права копного, питаючи межі собою старець старца, чи вже ся зо всіх сіл старці із підданими панів своїх вийшли?» [18].

Спільне зібрання громад передбачало й вирішення більш широкого кола нагальних питань порядку денного, які виходили за межі компетенції сільських старост. Розмежування громадських земель та угідь між домогосподарями, селами та навіть громадами складала суттєву категорію спірних питань. Не менш значущою була категорія майнових спорів, які потребували розподілу майна у зв'язку з сімейними конфліктами, спадковою процедурою тощо. Однак значний відсоток розглядуваних справ припадав на кримінальні правопорушення [19, с. 60–64].

Досліджуючи давні сільські общини в Південно-Західній Русі, М.Д. Іванишев акцентував увагу саме на юридичних аспектах діяльності громад. Так, у Статуті Великого князівства Литовського 1588 р. містилась норма, відповідно до якої доручалось підкоморіям призначати на ввірених їм територіях місця для проведення селянських судів – коп. Метою цього, на думку дослідника, було поширення сільських народних зборів в Південно-Західній Русі та надання їм законної сили. Статут, прийнявши у свій склад постанови про копні суди, підтвердив існування стародавніх сільських общин [20, с. 27]. Хоча сучасні фахівці все ж таки пояснюють це тим, що у другій половині XVI ст. у Великому князівстві Литовському відбувався процес «кодифікації» неписаного тра-

диційного, або звичаєвого, права, що передбачало включення общинного судочинства до загальнодержавної судової системи [21, с. 186–199].

Велике князівство Литовське, проводячи політику централізації у власних землях та приєднаних білоруських й українських, не обмежувалось вирішенням суто політичних питань, інтеграційні процеси неодмінно зачіпали економічну сферу, саме на це була спрямована аграрна реформа середини XVI ст.

Волочна реорганізація земельного поділу отримала назву «волочної поміри», яка полягала в перемирюванні та перерозподілі земель насамперед у великокнязівських і приватних маєтках

Модернізаційні заходи стали приводом й до реорганізації самоврядування: між громадськими обранцями (десятьниками, сотниками, приставами, старцями) та державною владою було запроваджено призначенців великокнязівської адміністрації – війтів та лавників. Першому підпорядковувались приблизно 100 селянських волок, які охоплювали кілька сусідніх сільських громад щодо організації та справного виконання панщини. Лавники, по 2–3 на село, доглядали за односельчанами та сприяли адміністрації щодо

забезпечення економічної дисципліни та правопорядку [22].

Однак мусимо відмітити ту компромісність, з якою великокнязівська влада запроваджувала інститут війтівства, розуміючи важливість громадської підтримки. Усунути війта з посади могли лише ревізори Великого князя. На містах залишалося лише право притягнути його до суду. Так, Устава на волюки встановлювала – а войта вряду о всяку вину судити, только войтовства у него не отнимати [23, с. 73–74].

Аграрна модернізація Литовсько-Польської доби на українських землях зруйнувала громадську форму селянського землекористування, що мало відповідний вплив й на сільську громаду. Під час наступу на селянське землеволодіння посилювалось закріпачення селян та обмеження їх переходу, зросли повинності, зменшилася площа сусільних земель загального користування, селян позбавили права користуватись лісами. Ті, хто не зміг при звичаїтис до нових порядків, почали поповнювати козацьке середовище. Зокрема, українське боярство, яке не змогло підтвердити своє право на землю та шляхетство, також вливалось до козацького гурту [24].

Список літератури:

1. Леонтович Ф.И. Русская Правда и Литовский статут в видах настоятельной необходимости включить литовское законодательство в круг истории русского права. *Киевские университетские известия*. 1865. № 4. С. 33.
2. Леонтович Ф.И. Очерки истории литовско-русского права: Образование территории Литовского государства. Санкт-Петербург : Тип. В.С. Балашева и Ко, 1894. 399 с. С. 29.
3. Полное собрание русских летописей. Ленинград : Изд. Акад. Наук СССР, 1926–1928. Т. 1 : Лаврентьевская летопись. VIII с. 579 стлб. Стб. 358.
4. Любавский М.К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. С приложением текста хартий, выданных великому князеству Литовскому и его областям. Изд. 2-е. Москва : Московская художественная печатня, 1915. 414 с. С. 80.
5. Клепатский П.Г. Очерки по истории Киевской земли. Литовский период. Одесса : Тип. Техник. 1912. XLIII, [1], 599, [1] с. С. 75; Крикун Н. Г. Административно-территориальное устройство Правобережной Украины в XV–XVIII вв. Границы воеводств в свете источников. Киев: АН Украины. 1992. 157 с. С. 112–114.
6. Клепатский П.Г. Очерки по истории Киевской земли. Литовский период. Одесса : Тип. Техник. 1912. XLIII, [1], 599, [1] с. С. 295–300.
7. Гурбик А.О. Еволюція соціально-територіальних спільнот в середньовічній Україні (власть, дворище, село, сябринна спілка). Київ : Ін-т історії України НАН України, 1998. 319 с. С. 14.
8. Иванишев Н.Д. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. Киев : Издание Киевской археографической комиссии. 1863. IV, 72 с. С. 17.
9. Jablonskis K. Archyvines smulkmenos. Praeitis. Kaunas, 1933. Т. II. Р. 424.
10. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Киев : В тип. И. и А. Давиденко. 1876. Ч. 6. Т. 1 : Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в Юго-Западной России в XVI–XVIII ст. (1498–1795 гг.). С. 140–142, 215–216, 250–251.
11. Инкин В.Ф. Волость (краина) и вече (сбор) на Галичине в XVI–XVIII вв. Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1970 г. Рига. 1977. С. 72–73.
12. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Киев : В тип. И. и А. Давиденко. 1876. Ч. 6. Т. 1 :

Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в Юго-Западной России в XVI–XVIII ст. (1498–1795 гг.). С. 111–116.

13. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Киев: В тип. И. и А. Давиденко. 1886. Ч. 7. Т. 1 : Акты о заселении Юго-Западной России (1386–1700 гг.). С. 105, 117–122, 147–152; Архив Юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе : В 37 т. Киев, 1859-1914. Ч. 7. Т. 2 : Акты о заселении Юго-Западной России (1471–1668 гг.). Киев : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1890. II, II, 644 с. С. 1–3.

14. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Киев: В тип. И. и А. Давиденко. 1876. Ч. 6. Т. 1 : Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в Юго-Западной России в XVI–XVIII ст. (1498–1795 гг.). С. 360–361.

15. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Киев: В тип. И. и А. Давиденко. 1876. Ч. 6. Т. 1 : Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в Юго-Западной России в XVI–XVIII ст. (1498–1795 гг.). С. 175–188.

16. Акты, относящиеся к истории Западной России собранные и изданные Археографическою комиссиею / ред. Н. Костомаров. Санкт-Петербург : Тип. 2-го отдел. Собственной Е. И. В. канцелярии. 1846. Т. 1: 1340–1560. Правья грамоты князя Федора Любартовича Зудчевскаго округа, в Галицком княжестве, отчинникам Балицкому и Дедушицким, по спорным делам о границах между имениями их и владельцев соседних. 432 с. С. 42.

17. Материалы для истории судоустройства и судопроизводства в Литовско-русском государстве. Киев : Тип. Ун-та Св. Владимира В. И. Завадского. 1897. Т. 1 : Акты о копных и панских судах. С. 331, 369–370.

18. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI–XVIII вв. : 3 передмовою академіка Н.П. Василенка / Українська Академія Наук. Збірник Соціально-Економічного Відділу. № 13. Київ : 3 друкарні Української Академії Наук. 1928. 714 с. Вип. 4.

19. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. Киев: В тип. И. и А. Давиденко. 1876. Ч. 7. Т. 1 : Акты о заселении Юго-Западной России (1386–1700 гг.). С. 60–64, 201–205, 210–214, 312–313.

20. Иванишев Н.Д. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. Киев : Издание Киевской археографической комиссии. 1863. IV, 72 с. С. 27.

21. Голубев В.Ф. Сільська община (громада) XVI–XVIII ст. в українській історіографії. *Український історичний журнал*. 2009. № 5. С. 186–199. С. 187.

22. Гурбик А.О. Аграрна реформа в Україні XVI ст. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1997. 62 с.

23. Уставы о управлении королевских волостей, с дополнительными к ним статьями. I. Устава на волоки господаря короля его милости во всем великомъ князьстве Литовскомъ, льта Божого нароченья 1557, Апреля 1 дня. Акты, относящиеся к истории Западной России собранные и изданные Археографическою комиссиею / ред. Н. Костомаров. Санкт-Петербург : Тип. 2-го отдел. Собственной Е. И. В. канцелярии. 1848. Т. 3 (1544–1587). № 19. С. 73–74.

24. Гурбик А.О. Аграрна реформа в Україні XVI ст. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1997. 62 с.

Butyrin Ye.O. LOCAL GOVERNMENT ON UKRAINIAN LANDS AS PART OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND THE KINGDOM OF POLAND IN XIV–XVI CENTURIES

The article deals with the issues of the formation of local self-government in the Ukrainian lands as part of the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland in the XIV-XVI centuries. It was determined that the Old Russian lands included in both the Polish Crown and the Lithuanian-Russian state were ancient lands, whose population for the Lithuanian dominion rallied into fairly large political unions, used to political initiative in times of knyaz Rurik's period, received support to local autonomy and habits of local ancientry.

It has been established that the Volost and county division of Ukrainian lands within the Crown of the Polish and Grand Duchy of Lithuania was not stable, but on the contrary was in constant dynamics as a result of civil strife and hobbies of individual feudal lords, Turkish-Tatar invasions, grand dukes land grants or their parts into private ownership, separation from the volosts of cities or villages, etc. The term "volost" was widely used to refer to the territorial community, which united several villages of one landowner or several small marginal villages, which constituted a separate unit of the judicial administrative board.

It was determined that the competence of the community starshina included almost all the internal affairs of the local community. Mostly these were minor matters that the starshina decided personally, maintaining order and traditional forms of coexistence in society. Among other things, there were the arbitration of disputes that

arose between householders, investigating minor offenses, ensuring public order, settling disputes over land, surveying of land, supervising compliance with the mandatory crop rotation, preventing damage to crops, and so on. The head of the community was also concerned to track outsiders who entered the village, including relatives of members of the community. Actually, the duty to inform the headman, and in his absence, his family members or neighbours, about the arrival of the guest, relied on the head of the household. The latter, besides this, was responsible for the behaviour of the stranger in society if his/her arrival was open, and not secret.

Key words: local government, starshina, volost, county, voivodship.